

خط‌مشی عملیاتی رفع تحریم‌های اقتصادی کشور اقتصاد مقاومتی (با رویکرد تبدیل تهدید به فرصت)

سعید وکیلی^۱

دریافت مقاله: ۹۵/۱۱/۲۰

پذیرش مقاله: ۹۶/۰۲/۲۲

چکیده

پس از پیروزی انقلاب اسلامی؛ غرب دشمنی خود را با ایران آغاز نمود و استفاده از تحریم‌های اقتصادی، اولین خربه‌ی بکار رفته برای از پا درآوردن انقلاب اسلامی ایران بود. هنوز هم این خربه با شدت و ضعف ادامه دارد. هدف این پژوهش ارائه‌ی ایده‌ای عملیاتی است، که بر اساس آن بتوان تهدید تحریم‌های اقتصادی کشور را به فرصتی بزرگ تبدیل نمود. در واقع راهکاری را با استفاده از ظرفیت بالای علمی کشور برای رهنمون شدن به تولید علم و فناوری کالا و خدماتی که در تحریم‌های اقتصادی غرب به جمهوری اسلامی ایران وارد شده است، ارائه می‌دهد. این پژوهش کاربردی و توصیفی با روش خط‌مشی‌گذاری و با توجه به ظرفیت بالای بالقوه‌ی علمی کشور و استفاده از منویات رهبری؛ خط‌مشی و ایده‌ای را در راستای اقتصاد مقاومتی ارائه می‌دهد، که علاوه بر رفع تحریم‌های اقتصادی؛ گام‌های بزرگی برای استقلال و عدم سیطره بیگانه بر کشور برداشته خواهد شد. در این مقاله پیشنهاد شده است که، لیست کالا و خدمات تحریمی، به ترتیب اولویت و اهمیت (کالاها و خدمات حیاتی، خیلی ضروری، ضروری و متوسط) با همکاری همه‌ی دستگاه‌های ستادی، اجرایی و اصناف کشور تهیه شده تا پژوهش‌های دانشگاه‌ها، موسسات پژوهشی و پژوهشگران بر روی تولید علم و فناوری آن‌ها متمرکز گردد. اجرای این خط‌مشی؛ شرایطی را فراهم می‌نماید، که اقتصادی مقاومتی به جهاد علمی در کشور پیوند خورده و گامی اساسی برای استحکام‌بخشی به ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی ایران برداشته شود.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، تحریم اقتصادی، خط‌مشی، تهدید، فرصت.

مقدمه

بعد از وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی ایران و سقوط رژیم ستم‌شاهی پهلوی، نظام حکومتی کشور به رهبری حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) بر اساس خواست مردم که استقلال، آزادی و جمهوری اسلامی بود، شکل گرفت. خیلی زود نظام سیاسی کشور بر نظام مکتبی، ایدئولوژی و اعتقادی مردم و رهبری، که دین مبین اسلام است تطابق یافت. این نظام فکری اختلافات مبنایی و ریشه‌ای و بسیار عمیقی با نظام لیبرالیستی و سوسیالیستی غرب و شرق داشته و لذا امکان جمع و کنار آمدن نظام اسلامی با این دو نظام وجود نداشت. از طرفی انقلاب اسلامی رژیمی را سرنگون کرده بود که از متحدان، عاملان و ماموران نظام سلطه‌ی غرب بوده و به همین جهت تا آخرین لحظه برای سرنگون نشدن رژیم پهلوی تلاش کردند. با این دلایل با پیروزی مردم بر سلطنت دیکتاتوری پهلوی و ایجاد نظام اسلامی ایران، دشمنی غرب با ایران آغاز شد. این دشمنی با تسخیر لانه‌ی جاسوسی سفارت آمریکا توسط نیروهای انقلابی و دانشجویان خط رهبری تشدید گردید.

نظام سرمایه‌داری غرب و جلودار آن آمریکا؛ هم به دلیل اختلافات عمیق فکری و مکتبی و هم به دلیل ترس از همه‌گیر شدن این انقلاب و صدور آن به دیگر کشورهای تحت سلطه‌ی (مستقیم یا غیرمستقیم) خود و همین‌طور وحشت از همه‌گیر شدن دین اسلام و به خطر افتادن تمامی منافع‌شان در جهان، دشمنی خود با ایران را با شیوه‌های گوناگون بروز دادند. یکی از شیوه‌هایی که تاکنون نیز ادامه داشته و آن‌ها بر تاثیرش برای ساقط نمودن انقلاب و نظام اسلامی ایران با قرار دادن مردم در مقابل نظام امیدوار هستند، تحریم‌های علیه ایران خصوصا تحریم‌های اقتصادی بوده است.

بیان مساله: تحریم‌های غرب علیه ایران خصوصا در سال‌های اخیر صدمات زیادی به اقتصاد کشور و مردم ایران وارد نموده است. بخش قابل توجهی از درآمدهای کشور به فروش نفت مُتکی است و تحریم فروش نفت در کنار سایر تحریم‌ها این فشار را تشدید می‌کند. بخش عمده‌ای از درآمدهای بودجه‌ی سالانه کشور مربوط به درآمدهای نفتی (بیش از ۴۰٪) و از طرفی بیش از دو سوم از هزینه‌کرد این بودجه مربوط به اعتبارات بودجه‌های هزینه‌ای (حدود ۷۲٪ بودجه عمومی کشور) و حقوق و مزایای

(با رویکرد تبدیل تهدید به فرصت)

غیرقابل اجتناب است (قانون بودجه سال ۱۳۹۴ کل کشور، ۱۳۹۳: ۵۴-۵۱) که عدم تحقق درآمد سالانه ناشی از فروش نفت، به دلیل وجود تحریم‌ها، کشور را دچار مشکلات عدیده‌ای می‌کند. از طرفی تحریم برخی از کالاها و خدماتی که کشور در حال حاضر توانایی تولید آن‌ها را درحد تقاضای داخلی کشور ندارد؛ عرصه را بر مردم تنگ‌تر نموده است. لذا تمام دغدغه‌ی دولت‌مردان کشور، بخش خصوصی و تمام آحاد مردم خصوصاً در سال‌های اخیر برداشته شدن تحریم‌ها یا کم شدن اثر آن است. تحریم‌های اقتصادی به خصوص تحریم کالا و خدمات حیاتی و ضروری به عنوان یک مساله اساسی در وضعیت کنونی برای نظام و جامعه مطرح می‌باشد.

اهمیت و ضرورت: هر سیاست، اقدام یا برنامه‌ای که بتواند اثر تحریم‌ها را بی اثر یا کم اثر نموده و بتواند آن را با حفظ عزت و مصلحت کشور و با تمام حقوق حقه کشور رفع نماید از اهمیت بسیاری برخوردار و از طرفی باعث سرعت در رشد، شکوفایی و پیشرفت کشور و استفاده از ظرفیت بزرگ تعامل با جهان برای کشور خواهد شد. از سوی دیگر عدم رفع تحریم‌های اقتصادی یا بخشی از اثرات آن؛ ممکن است اثرات مخربی را بر جامعه خصوصاً قشر فقیر، کم‌توان و مستمند در جامعه بزند و حتی به دلیل فشارهای سنگین اقتصادی و روانی، مردم را در مقابل نظام قرار دهد و صدمات بسیار بالا و حتی جبران ناپذیری بر پیکره جمهوری اسلامی ایران که امید مستضعفان و جامعه‌ی ستمدیده در جهان به عنوان کشوری که ظلم ستیزی و دفاع از هر مظلومی را در اصول خود گنجانده است، وارد سازد که این موضوع ضرورت انجام این‌گونه پژوهش‌ها را افزایش می‌دهد.

نوآوری پژوهش: این پژوهش به تحریم‌ها با نگاه تهدیدی که قابلیت تبدیل به فرصت را دارد طرح‌ریزی شده و از مرحله‌ی خط‌مشی‌گذاری تا مرحله عملیاتی نمودن آن را ترسیم نموده است و در مقایسه با پژوهش‌های انجام شده در حدود این موضوع، دارای نوآوری می‌باشد.

سوال پژوهش: سوال پژوهش این است که: «چگونه و با چه خط‌مشی می‌توان تهدید تحریم‌های اقتصادی کشور را با حفظ عزت و مصلحت کشور به یک فرصت تبدیل نمود؟»

انگیزه و هدف اصلی از این پژوهش «بیان ایده‌ای عملیاتی است، که بر اساس آن بتوان تهدید تحریم‌های اقتصادی کشور را به فرصت تبدیل نمود.»

مبانی نظری

پیشینه

تحریم به عنوان ابزاری است که با فشار و اجبار در جهت پیشبرد اهداف سیاست خارجی کشورها شناخته می‌شود. برخی از کشورهای غربی خصوصاً آمریکا برای اهداف سیاسی خود و یا رفع تهدیدات احتمالی از سوی دیگر کشورها با بهانه‌های واقعی یا ساختگی بر کشور یا کشورهای دیگر از تحریم استفاده نموده‌اند. تحریم کشورهای نظیر کره شمالی، عراق (در زمان اشغال کویت) و ایران (زهرانی، ۱۳۸۹: ۵۲-۵۱) نمونه‌هایی از این دست می‌باشند.

از دیدگاه نظریه‌پردازان جدید غرب، جهان اسلام و رشد اسلام سیاسی در آن، به مثابه گفتمان غالب در خاورمیانه، چالش اصلی فرهنگ لیبرال دموکراسی است. کمیته خطر جاری آمریکا متشکل از سناتورهای آمریکایی، مسئولان ارشد وزارت خارجه، اساتید برجسته علوم سیاسی، مدیران با سابقه سیا و پنتاگون پس از حادثه یازده سپتامبر، در مورد نحوه برخورد با جمهوری اسلامی ایران و جلوگیری از روند روبه رشد اسلام‌گرایی و عمق استراتژیک قدرت نرم جهان اسلام در مقابل قدرت نرم جهان غرب بخش مهمی از محتوای سند استراتژی امنیت ملی آمریکا می‌باشد که جایگزین استراتژی سد نفوذ شوروی سابق است. از این دیدگاه تهدید امنیت ملی آمریکا، تهدیدهای نرم، نامتقارن و ترکیبی است که منابع آن عمدتاً در کشورها و رژیم‌های ضد آمریکایی و غیر لیبرال خاورمیانه می‌باشد (کامرانیان، ۱۳۸۷).

پژوهشگران با مطالعات و پژوهش‌هایی که در موضوع تحریم‌های اقتصادی کشور انجام شده از زاویای مختلف و با ابعاد متنوع، موضوع را مورد واکاوی قرار داده‌اند. بررسی اثرات تحریم‌های اقتصادی بر کشور و در حوزه‌های مختلف مانند تاثیر بر عملکرد شرکت‌های دانش بنیان از جمله مطالعاتی است که در این زمینه صورت گرفته است (فخاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶-۱). در این مطالعه سیزده عامل موثر و ارائه مدل سه جانبه تاثیرات منفی و مثبت بر عملکرد شرکت‌های دانش بنیان ارائه شده است.

برخی از این مطالعات رهیافت‌ها، نظریه‌ها و راهکارهای مقابله با تحریم‌ها را معرفی نموده‌اند (میرعمادی، ۱۳۹۰: ۸۳-۹۹)، (ولیزاده، ۱۳۹۰: ۳۶۵-۳۴۹) و (کریمی، ۱۳۹۰: ۴). در یکی از این مطالعات پژوهشگر چارچوبی را که به وسیله آن راهبردهای مقابله با تحریم از دیدگاه نوآوری فناورانه ارزیابی شود را ارائه داده است، که میزان موفقیت راهبردهای مقابله با تحریم را در کشورهای هدف از طریق میزان درجه بلوغ نظام ملی نوآوری توضیح می‌دهد. پژوهشگر دیگر با تمرکز بر ارزیابی کارایی تحریم‌ها، هدف اصلی از تحریم‌ها که عمدتاً اطاعت، براندازی و بازدارندگی است را در میزان موفقیت آن‌ها و نحوه مقابله با آن‌ها متفاوت ارزیابی نموده است. در مطالعه‌ای دیگر با تاکید بر ظرفیت وجودی کشور؛ اقتصاد مقاومتی را راهکار اصلی مقابله با تحریم‌ها می‌داند. در برخی دیگر از پژوهش‌ها با نگاه حقوقی و انطباق آن با حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه؛ موضوع تحریم‌ها مورد بررسی قرار گرفته است (ممتاز، ۱۳۸۷: ۳۴۹-۳۴۱) و پژوهش‌هایی نیز با عنوان «جنبه‌های مختلف تحریم ایران» با نگاه سیر تاریخی، این موضوع را نشان داده‌اند. در برخی از پژوهش‌ها هم به علت‌های اصلی ایجاد تحریم‌ها علیه کشورها پرداخته است. (زهرانی، ۱۳۸۹: ۷۸-۴۸) و (صمدزاده، ۱۳۹۱: ۵) که در پژوهش اول تحریم را مولفه‌ی اصلی مهار و جایگزینی برای جنگ معرفی نموده و در پژوهش دیگر آن را با عنوان تهدید هوشمند بیان کرده است. برخی از پژوهش‌ها هم موضوع تحریم را در سطح جهان و بر روی کشورهای مختلف از جمله کره شمالی، عراق و ایران مورد بررسی قرار داده و اثرات آنها را واکاوی نموده‌اند.

این پیشینه بیشترین تمرکز را بر پژوهش‌ها و مطالعات با موضوع تحریم‌های اقتصادی نموده است که موضوع تحریم‌های اقتصادی کاملاً مرتبط با موضوع اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های کلی آن (خصوصاً در بندهای ۲، ۶، ۷ و ۲۲) می‌باشد. (سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲)

تحریم‌های اقتصادی غرب علیه ایران، بعد از انقلاب اسلامی ایجاد و همواره این تحریم‌ها وجود داشته هرچند در مقاطعی از زمان‌ها با شدت بیشتری خود را نشان می‌دهد. وجود این تحریم‌ها با همه‌ی سختی‌هایش برای مردم و جامعه؛ دارای حُسن و خوبی‌هایی نیز بوده است. «تحریم، مشکل تراش بود اما برای ما برکاتی هم داشت. تحریم

به ما نشان داد که باید به خودمان متکی باشیم و به ما ثابت کرد که می‌توانیم از نیروهای درونی خودمان استفاده کنیم.»^۱ وجود تحریم‌های اقتصادی و تکانه‌های اقتصادی در گوشه‌وکنار جهان؛ رویکرد و جهت‌گیری اقتصادی ما را به سمت اقتصاد مقاومتی سوق می‌دهد. «پس شما بیایید کاری کنید که کشور در مقابل تحریم‌ها مصونیت پیدا کند؛ اقتصاد مقاومتی یعنی این.»^۲

تحریم‌های اقتصادی علیه ایران تأثیرات سوء خود را در بخش‌های مختلفی هم‌چون درمان، صنایع هوایی، نفت، صنایع پتروشیمی و شرکت‌های دانش‌بنیان (فخاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱-۱۶) می‌گذارد ولی اقتصاد مقاومتی را با توجه به ظرفیت درونی کشور به لحاظ علمی و منابع اولیه در کشور، راهکار اصلی مقابله با آن معرفی می‌کنند. (ممتاز، ۱۳۸۷: ۳۴۹-۳۴۱)

در این بخش علاوه بر ارائه تعاریف و مفاهیم پُرکاربرد مقاله، با مطالعه پیشینه‌ی پژوهش؛ نظریه‌ها و رویکردهای علمی در باب تحریم‌های اقتصادی و اقتصاد مقاومتی بیان می‌گردد. این پژوهش‌ها به علت‌های ایجاد تحریم‌ها و بخش‌های آسیب‌پذیر و متاثر آن و راهکارهای مقابله با تحریم‌ها اشاره می‌کند.

مفهوم شناسی

تحریم^۳: واژه تحریم در فرهنگ واژگان با حرام کردن، حرام گردانیدن چیزی یا کاری معرفی شده است. تحریم؛ اقدام یا مجموعه اقداماتی هستند که بر علیه یک یا چند کشور به منظور محروم نمودن آنها از تعاملات اقتصادی و مبادلات بین‌المللی و مجبور نمودن آنها به پذیرش شرایطی است که به ظاهر جنبه حقوقی و هنجاری دارد (به عنوان مجازات) که توسط یک یا چند کشور (به عنوان گروه‌ها و مجریان تحریم) صورت می‌گیرد.

در تحریم منظور از «مجرى تحریم» کشوری (یا گروهی بین‌المللی) است که نویسنده^۴ سناریوی تحریم هستند، هرچند ممکن است در اعمال محاصره بیش از یک کشور

۱ - بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در حرم رضوی مشهد، ۱۳۹۴/۱/۱

۲ - بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در دیدار مردم قم، ۱۳۹۳/۱۰/۱۷

شرکت داشته باشد، و منظور از «هدف تحریم» کشور یا کشورهایی است که هدف اصلی تحریم واقع می‌شوند. (گالتونگ^۱، ۱۹۷۶) تحریم می‌تواند در حوزه اقتصادی یا غیر اقتصادی باشد.

کی.جی. هالستی^۲، تحریم را این‌گونه تعریف می‌کند که در تحریم تجاری که یک حکومت برقرار می‌کند، ورود کالاهای خاص یا همه محصولات صادراتی کشور تحریم‌شونده ممنوع می‌گردد (مستقیمی و همکار، ۱۳۸۳: ۳۸۰). از نظر نویسنده کتاب سیاست خارجی آمریکا، تحریم به عنوان اقدامات عامدانه حکومت برای وارد کردن محرومیت اقتصادی بر دولت یا جامعه هدف، از طریق محدودیت یا توقف روابط اقتصادی معمول، اغلب به عنوان جانشینی برای استفاده از قدرت نظامی محسوب می‌گردد، که به دولت تحریم‌کننده اجازه می‌دهد که خشم خود را در قبال برخی اعمال خاص ابراز [کند]، و رفتار دولت هدف را تغییر دهد (دستمالچی، ۱۳۸۴: ۱۴۶)، تعریف شده است.

تحریم اقتصادی: هر قید و شرطی که توسط کشور یا کشورهای مجری تحریم بر تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی کشور یا کشورهای مورد هدف تحریم، به جهت مجبور نمودن تغییر سیاستی وضع شود، تحریم اقتصادی نام دارد. در واقع تحریم اقتصادی اقدام برنامه‌ریزی شده یک یا چند دولت از طریق محدود کردن مناسبات اقتصادی برای اعمال فشار بر کشور هدف با مقاصد مختلف سیاسی است (عباسی‌فرد، ۱۳۸۶: ۱). تحریم‌های اقتصادی از جهت هدف، دو نوع هستند: اول، تحریم اقتصادی به منظور بی‌ثبات کردن رژیم سیاسی کشور هدف، که در واقع برگرفته از تضاد در منافع استراتژیک کشور تحریم‌کننده و کشور هدف می‌باشد. این نوع تحریم برای تغییر رژیم کشور هدف است. دوم، تحریم اقتصادی برای تغییر رفتار سیاسی یا اقتصادی کشور هدف صورت می‌گیرد. این نوع تحریم به مراتب ملایم‌تر از نوع اول است. زمانی که کشورها به دنبال تغییر رژیم یک کشور هستند، تحریم نوع اول اعمال می‌شود با این هدف که لطمه‌ای سنگین

1 - Galtung

2- Holsti

به منافع کشور هدف وارد آید. در واقع در این نوع تحریم، عملاً تحریم اقتصادی جایگزین جنگ و در حقیقت گزینه "ماقبل جنگ" تلقی می‌شود (شیرزادی، ۱۳۹۱: ۴۰).

خط‌مشی: آن دسته از تصمیمات (ضوابط و معیارها) بلندمدت که مبتنی بر اطلاعات و تفکر و تعمق اتخاذ می‌گردد و موجبات دگرگونی را در بلندمدت فراهم می‌آورد (حاج‌یوسفی و همکار، ۱۳۶۱). خط‌مشی عمومی، طبق نظر ویلیام جنکینز^۱ در کتاب «تحلیل سیاست‌ها» مجموعه‌ای از تصمیمات به هم وابسته است که به وسیله گروه‌ها یا بازیگران سیاسی با هدف دستیابی به اهداف خاص یا به دست آوردن ابزار مناسب برای دستیابی به آن اهداف اتخاذ می‌شود. خط‌مشی‌ها (سیاست‌ها) نیز یکی از انواع برنامه‌ها هستند. آنها بیانیه‌ها یا تفاهمات کلی هستند که اندیشه و کنش مدیران را در راه تصمیم‌گیری هدایت می‌کنند (طوسی و همکاران، ۱۳۷۴: ۱۷۷). در تعریفی دیگر خط‌مشی، با عنوان یک برنامه عمومی معرفی شده که به منزله راهنمای عمل، مدنظر مدیران قرار گرفته و نحوه اجرای برنامه را برای مسئولان اجرایی سازمان معین می‌کند؛ ضمن آنکه وسیله مؤثری برای کنترل عملیات به شمار می‌آید (رضائیان، ۱۳۷۹: ۲۱)، که اتخاذ این برنامه و تصمیمات را با این مفهوم به عنوان خط‌مشی‌گذاری عنوان می‌کنند.

روش‌شناسی

این پژوهش بر اساس دستاورد آن از نوع پژوهش کاربردی بوده و به لحاظ ماهیت پژوهش از نوع کیفی و توصیفی می‌باشد که بر اساس روش خط‌مشی‌گذاری، همراه با ارائه دیدگاه نگارنده است. ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات این پژوهش از مطالعات اسناد و مدارک کتابخانه‌ای و مقالات علمی و پژوهشی و متکی بر بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) و تجربه پژوهشگر صورت گرفته است.

در این پژوهش ابتدا با بررسی ادبیات و پیشینه پژوهش؛ موضوع تحریم‌های اقتصادی مورد شناخت و تحلیل قرار گرفته و با بررسی وضعیت درونی و موجود کشور و بررسی محیط بیرونی و گردآوری و تحلیل نقاط قوت و ضعف و تهدیدات و فرصت‌های پیش

1- Policy

2- William Jenkins

رو و با استفاده از رویکرد تبدیل تهدید به فرصت؛ راهکارهایی را برای چگونگی تبدیل تهدید ناشی از تحریم به فرصتی برای کشور بیان نموده است.

حدود و تمرکز پژوهش: تمرکز این پژوهش بر لیست تحریم کالاها و خدمات وارداتی است که در فهرست تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران می‌باشد و خط‌مشی پیشنهادی این مطالعه راهکارهایی را برای چگونگی تامین این کالاها و خدمات در موقع تحریم ارائه می‌دهد. در تبیین موضوع و راهکارهای برون‌رفت از مشکل ناشی از مسأله‌ی پژوهش از منویات امام راحل (رحمت‌الله‌علیه) و رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) نیز استفاده شده است.

تعاریف عملیاتی تحقیق

فرصت^۱: پتانسیل نهفته‌ای است که بهره‌گیری از آن؛ سازمان را در جهت مثبت، رشد خواهد داد. به عبارت دیگر، منفعت بالقوه‌ای است که هنوز بالفعل نشده است (علی‌احمدی و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۸۳). در تعریفی، فرصت‌ها موقعیت‌های مهم و مطلوب در محیط شرکت (حسینی، ۱۳۸۴: ۱۵۷) عنوان شده‌اند. آنچه مدیران را قادر می‌سازد که از امکانات بالقوه در خارج از نظام اداری بهره گرفته، به نفع نظام اداری عمل نماید، فرصت گفته می‌شود (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۳۰۹). در واقع فرصت، یک منفعت بالقوه‌ای است که از وضعیت و شرایطی برخوردار است که قابلیت تبدیل شدن به منفعت در آن وجود دارد.

تهدید^۲: عاملی است که مانع رشد و حرکت و بالندگی سازمان می‌شود. به عبارت دیگر، ضرر بالقوه‌ای است که عوامل بالفعل شدنش هنوز به وجود نیامده است (حسینی، ۱۳۸۴: ۱۵۸). لغت نامه وبستر^۳ برای تهدید، دو تعریف ارائه داده است. اول این‌که تهدید بیان و ابراز قصد آسیب رساندن، نابود یا تنبیه کردن دیگران از روی انتقام یا ارباب است و دیگر این‌که تهدید نشان دادن آسیب و شرارت قریب الوقوع مانند جنگ می‌باشد. در لغت‌نامه آکسفورد^۴ نیز در تعریف تهدید، آن را قصد ابراز شده برای صدمه، یا

1 - Opportunity

2 - Threat

3 - Webster

4 - Oxford

آسیب‌رسانی یا دیگر اقدامات خصمانه علیه کسی معرفی می‌کند. در اصطلاح نیز تهدید عبارت است از وضعیتی که در آن، خطر یا آسیب جدی، ارزش‌های اساسی و حیاتی یک بازیگر را مورد هدف قرار می‌دهد (رضایی، ۱۳۹۰: ۹۱). در واقع می‌توان گفت تهدید به مجموعه اقداماتی که اهداف و ارزش‌های حیاتی یک کشور را با هدف تغییرات اساسی، مورد هجوم قرار می‌دهد، اطلاق می‌شود و غالباً هم ریشه خارجی دارد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در این بخش براساس مساله طرح شده و پیشینه صورت گرفته و مفاهیم تعریف شده با تکیه بر بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) با انجام مراحل خط‌مشی‌گذاری عمومی شامل: شناخت مشکل و تجزیه و تحلیل مساله، بررسی محیط داخلی و خارجی، تعیین برنامه برای تصمیم‌گیری و تدوین پیشنهاد مربوط به خط‌مشی؛ سعی می‌شود با تمرکز بر بزرگ‌ترین پتانسیل و نقطه قوت و درک تهدید ناشی از تحریم‌های اقتصادی؛ خط‌مشی اجرایی و عملیاتی را برای رفع تحریم‌های کالا و خدماتی که از سوی نظام سرمایه‌داری غرب بر علیه جمهوری اسلامی ایران اعمال شده، ارائه نماید.

شناخت مشکلات و تجزیه و تحلیل مساله

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران آرمان‌های کشور بر گرفته از آموزه‌های اسلامی تعیین شد. دیگر جامعه و حکومت اسلامی ایران، سلطه غرب را برتافت و مدافع منافع ملی و ندا دهنده آزادی و رهایی از استکبار جهانی در عرصه‌ی بین‌المللی گردید. جدایی دین از سیاست مطرود و حاکمیت مطلق الهی بر امور مسلمین در زمان غیبت حضرت ولی عصر (عج) از طریق ولی فقیه، مورد عمل واقع گردید. این جا بود که دشمنی غرب با جمهوری اسلامی ایران آغاز شد. این دشمنی در زمان‌های مختلف به روش‌های گوناگون ظهور و بروز داشته است. از جمله می‌توان به مواردی هم‌چون: حمله به مرزهای کشور و ایجاد جنگ از طریق کشورهای متحد و زبردست خود هم‌چون رژیم بعث عراق، حمله نظامی در طبرس، حمایت از منافقین کوردل، تحریم‌های نظامی، تحریم‌های اقتصادی، تهدید به حمله نظامی مستقیم و ... اشاره نمود. رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) در سخنان خود در آبان‌ماه ۱۳۹۲ به خوبی به بهانه‌های واهی غرب برای دشمنی با جمهوری اسلامی ایران و برقراری تحریم‌ها اشاره کرده‌اند و در این خصوص فرموده‌اند: «اگر یک

روزی هم مسئله‌ی هسته‌ای حل شد - فرض کنید جمهوری اسلامی عقب‌نشینی کرد؛ همان‌که آنها می‌خواهند - خیال نکنید مسئله تمام خواهد شد؛ نه، ده بهانه‌ی دیگر را به تدریج پیش می‌کشند: چرا شما موشک دارید؟ چرا هواپیمای بدون سرنشین دارید؟ چرا با رژیم صهیونیستی بدید؟ چرا رژیم صهیونیستی را به رسمیت نمی‌شناسید؟ چرا از مقاومت در منطقه‌ی به قول خودشان خاورمیانه حمایت می‌کنید؟ و چرا؟ و چرا؟ و چرا؟ مسئله این نیست که اینها سر قضیه‌ی هسته‌ای با جمهوری اسلامی اختلاف پیدا کرده باشند؛ نه، تحریم آمریکا از اول انقلاب شروع شد، روزه‌روز هم بیشتر شده است، تا امروز که خُب به نقطه‌ی بالایی رسیده»^۱

آمریکا و برخی از کشورهای اروپایی و با حمایت برخی از کشورهای عربی برای وضع تحریم‌ها و فشار به جمهوری اسلامی ایران به دنبال چه هدفی بوده‌اند؟ که با آگاهی از هدف یا اهداف آنان می‌توان برخورد، واکنش و اقدام مناسبی را در پیش گرفت. آیا هدف براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران و تغییر نظام است؟ یا بازدارندگی برای تهدیدات مُحتَمَل از سوی او؟ یا عقب‌نگه‌داشتن کشور ایران از روند توسعه و پیشرفت؟ یا انتقام‌گیری از انقلاب و یک خصومت کهنه از آن؟ یا هدف مشروعیت‌زدایی از نظام جمهوری اسلامی ایران در سطح داخلی و بین‌المللی (زهرانی، ۱۳۸۹: ۴۹) و یا اجبار ایران به اطاعت از خود است؟

به نظر می‌رسد تحریم ایران از جمله اقداماتی است که آمریکا همواره بعد از انقلاب اسلامی به عنوان ابزاری برای اهداف خود در موضوع ایران با شدت و ضعف دنبال می‌کرده و در حال حاضر با بهانه‌های مختلف از این ابزار بسیار قدرتمند استفاده می‌نماید. بهانه‌ای همچون ساخت سلاح هسته‌ای که فقط بهانه‌ای بیش برای اقدامات آمریکا و غرب نیست که اگر موضوع ساخت سلاح اتمی نیز مرتفع شود با بهانه‌های دیگر همچون حقوق بشر یا تهدیدی برای دیگر کشورهای منطقه و خصوصاً رژیم اشغال‌گر اسرائیل، به کار خود ادامه خواهند داد. ریشه‌یابی علت تحریم‌ها یکی از اولین گام‌های اساسی برای برخورد اساسی و عملیاتی با موضوع است. این تحریم‌ها مشکلات

۱ - بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان، ۱۳۹۲/۸/۱۲

بسیار زیادی را به کشور و خصوصا اقتصاد کشور به بار آورده و می‌آورد این موضوع یکی از مشکلات اساسی فعلی کشور می‌باشد.

در مطالعات صورت گرفته و با استفاده از تحلیل اظهارات مقامات سیاسی در اروپا و آمریکا و همچنین صاحب‌نظران علوم سیاسی و فرمایشات امام راحل (رحمت‌الله‌علیه) و رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)؛ دشمنی غرب به سه دلیل اصلی زیر، با جمهوری اسلامی ایران به صورت آشکار و پنهان ظهور و بروز دارد:

- با سقوط رژیم ستم‌شاهی پهلوی، منافع کشورهای غربی در ایران از دست رفت.
- مکتب و مبانی فکری جمهوری اسلامی ایران با کشورهای غربی و نظام سرمایه‌داری تفاوت ریشه‌ای و عمیقی دارد.
- احتمال گسترش، اشاعه و صدور انقلاب اسلامی به دیگر کشورهای منطقه و جهان به دلیل ماهیت آن بسیار بالا است.

دشمنی و خصومت غرب با جمهوری اسلامی ایران ریشه‌ای و عمیق بوده و مربوط به زمان فعلی نمی‌باشد. «دشمنی‌هایی که از اوّل انقلاب، دولت ایالات متّحده‌ی آمریکا و رؤسای جمهور مختلف - کسی نگوید این کار زمان فلان رئیس جمهور شد، زمان رئیس جمهور کنونی نشده؛ نه، همه‌شان یک‌جورند - با نظام اسلامی انجام داده‌اند، در زمان رؤسای جمهور مختلف است، اما همه یک جنس است، همه یک‌جور است. اوّل قومیت‌های داخل کشور را تحریک کردند، بعد کودتا تدارک دیدند، بعد عراق را وادار کردند به حمله، بعد به دشمن ما - که رژیم صدام بود - کمک کردند در جنگ با ما، بعد تحریم را عَلم کردند، بعد همه‌ی وسائل جمعی دنیا را تحریک کردند و به خط کردند برای مقابله‌ی با نظام اسلامی؛ در زمان رؤسای جمهور مختلف این کار انجام گرفته؛ الان هم دارد انجام می‌گیرد.»^۱ لذا تا مادامی که انقلاب اسلامی وجود دارد دشمنی نظام سرمایه‌داری غرب هم وجود خواهد داشت و تحریم‌های اقتصادی نیز جزیی لاینفک از دشمنی غرب و به خصوص آمریکا می‌باشد. چراکه آن‌ها فکر می‌کنند که با تحریم‌ها، نظام اسلامی و مردم ایران بلاخره در هم شکسته خواهند شد که در اظهارات بایدن^۲

۱ - بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور، ۱۳۹۲/۸/۲۹

معاون رئیس جمهور آمریکا؛ از تحریم‌های علیه ایران به عنوان سخت‌ترین و فلج‌کننده‌ترین تحریم‌ها در طول تاریخ دنیا نام برده‌اند.

محیط داخلی و خارجی

در سال‌های اخیر تحریم کنونی غرب علیه ایران بر سر پرونده هسته‌ای کشور به عنوان ابزاری در دست غرب برای فشار به ایران شدت یافته است. در نگاه سطحی به نظر می‌رسد که این امر باعث شده تا دولت و مردم به سمت اقتصاد ریاضتی کشیده شوند. البته این که تا چه اندازه غرب در فشار بر ایران از طریق تحریم موفق بوده و اقتصاد کنونی کشور تا چه میزان اقتصاد ریاضتی است، جای تردید جدی می‌باشد. چرا که با تحریم فروش نفت، کشور به سوی صادرات کالاهای جایگزین رفته و حجم صادرات غیر نفتی در مقطعی از زمان افزایش چشم‌گیری داشته و کشور از راه‌های دیگر سعی نموده است تا تحریم‌ها را دور بزند که در اوایل موفق بوده ولی به مرور برخی از این راه‌ها با تحریم‌های جدید بسته شده است. از آثار سوء تحریم‌ها می‌توان به کاهش ارزش واقعی پول ملی و سختی در تهیه برخی از کالاهای اساسی و حتی داروها (که نبایستی در فهرست تحریم‌ها باشد) و رکود نسبی در بازار اشاره کرد.

دلایل بسیاری وجود دارد که ثابت می‌کند تحریم‌های اقتصادی به مرور تاثیرگذاری خود را از دست می‌دهند و کشورها می‌توانند طرف‌های مورد تجارت خود را از کشوری به کشور دیگر تغییر دهند. برای همین است که بسیاری از تحلیل‌گران و کارشناسان می‌گویند که اعمال تحریم‌ها از سوی یک کشور بر کشوری دیگر همیشه جواب نمی‌دهد و الزاما مفید نیست. علاوه بر آن اعمال صرف تحریم‌ها علیه یک کشور همیشه کارساز نخواهد بود بلکه تحریم یک کشور تنها زمانی می‌تواند کارساز باشد که ابزارهایی که نشان دهنده موفقیت یا شکست تحریم‌ها باشند قبل از اعمال تحریم مشخص باشند، جلوی آنها گرفته شود و علاوه بر آن یک اجماع جهانی و بین‌المللی برای عدم همکاری با کشور مورد تحریم به وجود آید. در مورد ایران نیز نشان می‌دهد که تاکنون نه اجماع جهانی‌ای وجود داشته است و نه نشانه‌هایی که ثابت کند، اعمال تحریم‌ها از قبل بررسی شده و جلوی ابزارهای پیشگیرانه آن گرفته شده است، وجود دارد (تحریریه دیپلماسی ایران، ۱۳۹۲)، هرچند که به فرموده رهبر معظم انقلاب ^(مدظله‌العالی) «البته دشمن، دشمن

است؛ از همه‌ی ابزارها استفاده می‌کند؛ از ابزار تحریم هم استفاده می‌کند و استفاده کرده است. ما بایستی بدانیم آن راهی که ما را می‌تواند به مقصود برساند، چیست»^۱

نرخ بالای بیکاری، تورم بالا، پایین بودن نرخ بهره‌وری، نرخ منفی رشد اقتصادی، وضعیت نامناسب در بازار کسب و کار و همچنین تزلزل و عدم ثبات در نرخ سکه و ارز از نقاط ضعف در وضعیت کنونی برای کشور به شمار می‌رود که تحمل فشار ناشی از تحریم‌ها را برای مردم کشور سخت‌تر نموده است. هرچند برخی از این مشکلات یا بروز بخشی از آن‌ها از پیامدهای ناشی از تحریم‌های اقتصادی می‌باشد. از طرفی وجود ظرفیت بالفعل و بالقوه بالای علمی در کشور، امیدواری مردم جامعه، وحدت و انسجام و اجماع ملی در کوتاه‌نیامدن از حقوق و منافع ملی در بین خاص و آحاد مردم و افزایش بصیرت مردمی نیز از نمونه‌های نقاط قوت در داخل کشور است.

لذا در موقعیت کنونی در داخل کشور تحریم‌های اقتصادی بر زندگی مردم فشار می‌آورد و دولت‌مردان با روش‌های مختلف سعی در دُور زدن تحریم‌ها و کم اثر نمودن آنها را دارند. به تجربه نیز مردم کشور ایران بارها نشان داده‌اند که تاب تحمل سختی‌ها برای سربلندی کشور و حفظ عزت و آرمان‌های کشور خود را دارند و بر مبنای همین اصل، علاوه بر مقاومت در برابر سختی‌ها حاضر به تسلیم شدن و گذشتن از حقوق حقه خود مثل دستیابی به تولید انرژی هسته‌ای نیستند. از طرفی در محیط بیرونی؛ غرب گمان دارد که این فشار ناشی از تحریم‌ها در کنار دیگر اقدامات ضد فرهنگی علیه ایران؛ مردم این کشور را از پا خواهد انداخت و سعی می‌کنند تا دلایل خود برای این گونه اقدامات را در جهان، قانونی و موجه جلوه دهند. ولی غرب با تجربه گذشته خود از ایران و مردم ایران به این نتیجه رسیده است که با زور به مردم ایران نمی‌توان چیزی را تحمیل کرد و لذا بیشتر توان خود را به سمت تزلزل اعتقادات و فرهنگ مردم جامعه ایران خصوصا از طریق رسانه‌ها سوق داده است که افزایش تعداد شبکه‌های تلویزیونی معاند جمهوری اسلامی ایران (حسین پور، ۱۳۹۳) از مصادیق آن است.

روشن شدن خواست و نیت درونی دشمن و غرب به خصوص آمریکا برای مردم، افزایش توجه دولت‌ها و ملت‌ها به جمهوری اسلامی ایران، حرکت‌ها و جنبش‌ها و

۱ - بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور، ۱۳۹۲/۸/۲۹

انقلاب کشورهای منطقه و جهان اسلام بر ضد استکبار و دیکتاتوری، افزایش توجه و رو آوردن مردم جهان به اسلام، منزوی شدن غرب و آمریکا و رژیم صهیونیستی اسرائیل در جهان، خارج شدن جهان از نظام تک قطبی، افزایش روند جابجایی قدرت‌های اقتصادی از غرب به سمت قاره آسیا و خصوصاً آسیای شرقی؛ از فرصت‌های کنونی در محیط بیرونی کشور است. ولی از طرفی هجمه بسیار شدید رسانه‌ای و تبلیغاتی علیه ایران از سوی غرب، افزایش تهاجم فرهنگی شدید و نوین، تلاش و وضع بودجه بسیار زیاد برای منزوی نمودن ایران در بین جوامع و منظر بین‌المللی، شدت تحریم‌های اقتصادی از سوی غرب، تلاش غرب برای اجماع جهانی بر علیه ایران با بهانه‌های مختلفی هم‌چون دستیابی به بُمب اتمی، موضوع تروریسم، حقوق بشر، تهدید برای جهان و منطقه و جنگ‌ها و درگیری‌های داخلی برخی از کشورهای پیرامون از تهدیدات بیرونی برای جمهوری اسلامی ایران است.

با مقایسه و تحلیل نقاط ضعف و قوت و تهدیدات و فرصت‌ها، به نظر می‌رسد خط‌مشی و اقداماتی که کشور در زمینه‌های مختلف برای رفع نقاط ضعف و بکارگیری بیشتر از نقاط قوت و دفع یا رفع تهدیدات و استفاده از فرصت‌های گاه موقتی در موقعیت کنونی می‌تواند اتخاذ کند بایستی با تکیه بر نقاط قوت و تمرکز برای رفع نقاط ضعف و تهدیدات باشد. در حال حاضر تهاجم فرهنگی و در کنار آن تحریم‌های اقتصادی از بزرگ‌ترین تهدیدات حال حاضر برای کشور هستند و عناصر وحدت ملی و پتانسیل بالفعل و بالقوه علمی در کشور از بزرگترین نقاط قوت در کنار هدایت و رهبری ولایت فقیه در وضعیت کنونی کشور است. لذا راه برای پاسخ به چگونگی رفع تحریم‌ها به عنوان تهدیدی جدی با استفاده از ظرفیت بالای علمی در کشور به عنوان بزرگترین نقطه قوت؛ در حال گشوده شدن می‌باشد.

تعیین برنامه برای تصمیم‌گیری

یکی از نخستین گام‌ها برای مقابله با هر تهدیدی از جمله تحریم‌ها، گونه‌شناسی و فهم صحیح و دقیق ماهیت آن تهدید است. دست‌یابی به چنین درک و فهمی در سطح عمیق آن به‌ویژه از این جهت اهمیت دارد که پاسخ‌دهی و نیز اقدامات آفندی و پدافندی در حوزه تهدید در سطح امنیت ملی می‌بایست متناسب با نوع تهدید صورت گرفته، رُخ

دهد. زیرا ناهمخوانی پاسخ و اقدامات متقابل با هر تهدید خود باعث آسیب‌های فراوانی می‌گردد. تحریم اقتصادی نه تهدیدی سخت است که ترکیبی از سخت و نرم است که به سبب ماهیت وسیع تحریم اقتصادی و نیز وجود هم‌زمان دو بُعد سخت و نرم در آن، تحریم تهدیدی هوشمند است (صمدزاده، ۱۳۹۱: ۵). حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در وصیت‌نامه الهی-سیاسی خود بر نوع دشمنی غرب و نظام سلطه با ایران و چگونگی مبارزه با آن را به همه ملت و نظام متذکر شده‌اند. ایشان فرموده‌اند: «چنانچه امروز وفاداری در وفاداری استقامت کنید که شما را و کشور و ملت شما را از ننگ وابستگیها و پیوستگیها به قدرتهایی که همه شما را جز برای بردگی خویش نمی‌خواهند و کشور و ملت عزیزتان را عقب مانده و بازار مصرف و زیر بار ننگین ستم‌پذیری نگه می‌دارند نجات می‌دهد و زندگی انسانی شرافتمندانه را ولو با مشکلات بر زندگانی ننگین بردگی آجانب ولو با رفاه حیوانی ترجیح دهید؛ و بدانید مادام که در احتیاجات صنایع پیشرفته، دست خود را پیش دیگران دراز کنید و به درِ یوزگی عمر را بگذرانید قدرت ابتکار و پیشرفت در اختراعات در شما شکوفا نخواهد شد و به خوبی و عینیت دیدید که در این مدت کوتاه پس از تحریم اقتصادی همان‌ها که از ساختن هر چیز خود را عاجز می‌دیدند و از راه انداختن کارخانه‌ها آنان را مأیوس می‌نمودند، افکار خود را به کار بستند و بسیاری از احتیاجات ارتش و کارخانه‌ها را خود رفع نمودند. این جنگ و تحریم اقتصادی و اخراج کارشناسان خارجی، تحفه‌ای الهی بود که ما از آن غافل بودیم. اکنون اگر دولت و ارتش کالاهای جهان‌خواران را خود تحریم کنند و به کوشش و سعی در راه ابتکار بیفزایند، امید است که کشور خودکفا شود و از درِ یوزگی از دشمن نجات یابد.»^۱

همان‌طور که در قبل به آن اشاره شد و در اظهارات صاحب‌نظران و دولت‌مردان کشور و خارج از کشور به آن پرداخته شده است؛ علت اصلی تحریم‌ها و اقداماتی شبیه به آن از سوی غرب ریشه در اعتقادات ملی ما دارد که خطوط قرمز ما هستند و دست برداشتن از آنها هویت کشور و جامعه ما و آرمان‌های اصلی انقلاب را خواهد گرفت. لذا غرب بهانه‌هایی هم‌چون دستیابی به سلاح هسته‌ای، حقوق بشر، خطر برای منطقه و ... را فقط

۱ - وصیت‌نامه‌ی الهی-سیاسی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)، ۱۳۳۸

دلایلی برای اقناع و دستیابی به اجماع جهانی در موضوع فشار بر ایران دنبال می‌کند. لذا به نظر می‌رسد ما در وضعیت کنونی دو راه در پیش‌رو داریم:

۱) شرایط غرب را در مورد نظام جمهوری اسلامی ایران بپذیریم و در واقع مطیع و فرمان‌بردار آن‌ها باشیم. که اگر به ریشه‌های اختلاف و دشمنی آنها توجه کنیم، آن‌ها تنها دست برداشتن از آرمان‌های جمهوری اسلامی ایران را می‌خواهند و تنها به آن رضایت می‌دهند که این غیر ممکن است و برخلاف خواست آحاد مردم و حکومت و رهبری می‌باشد. چرا که اصل وجودی انقلاب؛ رسیدن به همین آرمان‌ها و اصول بوده است. هرچند غرب به این نتیجه رسیده است که با برخورد نظامی یا با تحریم راه به جایی نخواهد بُرد و چندی است که به شدت سعی می‌کند با تمام قوا و از طریق رسانه‌ها و دیگر ابزارهای در اختیار، تفکر و عقاید مردم جامعه را متزلزل نماید تا انقلاب از درون از هم بپاشد. در واقع در کنار ایجاد رُعب و وحشت با تهدید نظامی و فشار اقتصادی به مردم توسط تحریم‌های اقتصادی سعی دارد که فرهنگ و اندیشه‌ها جامعه را سست بنیان و غربی نموده و با این روش‌ها؛ خواست و اهداف سیاسی خود را به مردم ایران تحمیل نماید و از طرفی تهدید اصلی برای هم پیمان خود را که همان رژیم اشغال‌گر صهیونیستی اسرائیل است، را تامین نماید.

۲) شرایط غرب را نپذیریم و دست از آرمان‌های خود برنداریم. در این صورت راهی جز مقاومت در برابر تحریم‌ها برای ما نخواهد ماند که علاوه بر مقاومت که سال‌هاست رهبری بر آن تاکید دارند، یکی از روش‌های زیر را با پذیرفتن شرط مقاومت پیش‌رو خواهیم داشت که سناریوهای انتخاب خط‌مشی رفع تحریم‌ها هستند.

سناریوها:

الف) مقاومت کنیم و به دنبال راه‌های جدید برای دُور زدن تحریم‌ها باشیم.

این روش را تا اندازه‌ای انجام داده‌ایم ولی هر بار به صورت گام به گام مسیرهای مختلف دُور زدن توسط غرب مسدود شده است. (فاینشال تایمز^۱ - به نقل از رجانیوز،

ب) مقاومت کنیم و مردم را در حفظ مقاومت و پایداری و رو آوردن به قناعت و حتی تحمل سختی تشویق نماییم.

این روش با توجه به تنوع عقاید و سلیقه‌ها و هجمه بسیار زیاد فرهنگی و تغییر در سبک زندگی و سوق دادن مردم به فراموشی عادت‌های خوب گذشته که مطابق با آموزه‌های اسلامی بوده (هم‌چون قناعت) بسیار سخت است و در ضمن باز هم مشکل تحریم‌ها و اثرات ناشی از آن هیچ‌گاه مرتفع نخواهد شد.

ج) مقاومت کنیم و از پتانسیل‌های بالقوه با اتکا به ظرفیت درونی کشور علاوه بر مهار تحریم‌ها این تهدید را به فرصت تبدیل نماییم.

خط مشی آخر با توجه به وضعیت داخلی و پتانسیل بالای کشور در منابع، علم و دانش و عزم و اراده مردم و همت مسئولان و برخوردار از دانشمندان بزرگ و جوان؛ مورد توجه این پژوهش است. که در بخش بعد چگونگی آن که مهم‌ترین مسأله‌ی این پژوهش است، بیان خواهد شد. پس همان‌طور که در بخش قبل به آن اشاره شد با توجه به بزرگ‌ترین نقطه قوت کشور یعنی ظرفیت بالقوه علمی و وجود بزرگ‌ترین تهدید برای کشور یعنی تحریم‌های اقتصادی، سناریوی تبدیل تهدید به فرصت از طریق نقطه قوت کشور به عنوان سناریوی برتر معرفی می‌شود.

برخی از کالاهای وارداتی و مورد نیاز کشور، پس از وضع تحریم‌های اقتصادی، دیگر به کشور وارد نشده است و مشکلات عدیده‌ای را برای متقاضیان، تولیدکنندگان و گروه‌هایی که از این کالاها استفاده می‌کردند، ایجاد نموده است. برخی از این کالاها جنبه بسیار حیاتی و ضروری را برای کشور دارد. مانند برخی از داروها که پس از وضع تحریم‌ها به کشور وارد نشده است. برخی دیگر به دلیل این‌که به عنوان ماده‌ی خام اولیه برای بسیاری از تولیدکننده‌ها است؛ با وضع تحریم‌ها عملاً تولیدکننده‌ها برای ادامه تولید به مشکل برخوردند یا مجبور به تامین این اجناس و کالاها با کیفیت بسیار پایین‌تر، از دیگر کشورها شده‌اند. از طرفی با توجه به ظرفیت بالای علمی و پژوهشی که در دانشگاه‌های کشور وجود دارد و متأسفانه این علم و پژوهش‌ها هیچ‌گاه به صورت جدی و عملیاتی کاربردی نشده‌است و یکی از دلایل اصلی آن، عدم شناخت و آگاهی دانشگاه‌ها از علم و پژوهش کاربردی مورد نیاز صنعت و بازار است. این تحریم‌ها،

فضایی را می‌تواند ایجاد کند که صنعت، بازار، تولیدکننده و درخواست‌های پژوهشی کارآفرینان را به دانشگاه اتصال دهد و در واقع نیازهای بازار، صنعت و تولیدکننده که در فهرست لیست کالاهاى تحریمی هستند را به گوش دانشگاه و پژوهشگرها برساند و ایشان پژوهش‌هایی را در دستورکار خود بگیرند تا علاوه بر این‌که مشتری دست به نقد و منتظر دارد، کشور را در مسیر استقلال و عدم سیطره بیگانه قرار خواهد داد.

ارائه خط‌مشی عملیاتی و فرآیند اقدامات لازم در راستای خط‌مشی

بر اساس تحلیل محیطی و تعیین برنامه برای تصمیم‌گیری که در دو بخش بالا ذکر گردید؛ خط‌مشی اساسی این پژوهش برای رفع تحریم‌های اقتصادی در خصوص کالا و خدماتی که در لیست تحریم‌ها هستند و برای چگونگی برخورد با مساله کمبود کالا و خدمات وارداتی که از سوی کشورهای متخاصم و غربی تحریم شده و دیگر به کشور وارد نمی‌شود به قرار زیر بیان می‌گردد:

«شناسایی و اولویت‌بندی کالا و خدماتی که در فهرست کالا و خدمات تحریمی هستند به ترتیب اهمیت و ضرورت و اعلام آنها به دانشگاه‌ها، پژوهشگرها، موسسات و مراکز پژوهشی به عنوان موضوعات پژوهشی کاربردی و اولویت‌دار؛ برای تولید علم و فناوری خاص آن و آماده‌سازی و حمایت برای تجاری‌سازی و تولید انبوه نتایج این پژوهش‌ها.»

برای استفاده از پیشنهاد خط‌مشی این پژوهش و راهکار عملیاتی شدن این خط‌مشی، نیاز است که مراحل پروژه‌ای زیر انجام شود:

- (۱) شناسایی کالا و خدماتی که در لیست تحریم‌ها هستند و به دلیل وضع تحریم‌ها به داخل کشور وارد نمی‌شوند و برای مردم و جامعه مشکلاتی را به وجود آورده است.
- لیست کالا و خدمات ذکر شده از دو طریق احصاء، مقایسه و شناسایی می‌شوند. یکی از طریق مقایسه لیست کالاهاى وارداتی در قبل و بعد از شروع تحریم‌ها از گمرک و مبادی ورودی کشور و دیگر از طریق اعلام دستگاه‌ها و اصناف متولی و ذیربط در کشور.
- (۲) لیست کالا و خدمات بالا به ترتیب ضرورت و اهمیت اولویت‌بندی می‌شوند. ترتیب اهمیت کالا و خدمات از A که حیاتی‌ترین و ضروری‌ترین کالا و خدمات است، (مانند برخی از داروهای تحریمی) تا درجه اهمیت D که در درجات پایین‌تر قرار دارد. نمونه جدول خام این اطلاعات در جدول شماره (۱) آمده است.

جدول ۱: احصای کالا و خدمات تحریمی در کشور و اولویت بندی آنها

عناوین کالا و خدمات تحریمی	درجه اهمیت (A تا D)	تولید در کشور		دلیل عدم تولید انبوه این کالا و خدمات در کشور	
		می شود	نمی شود	عدم وجود علم و فناوری خاص آن	عدم وجود حمایت، کیفیت، توان رقابت و...
۱- داروی ...					
۲- قطعه ...					
۳- خدمات مهندسی ...					
۴- ...					
۵- ...					

برخی از کالاها و خدمات هستند که در لیست تحریم‌ها بوده ولی در کشور نیز تولید می‌شوند و علم و فناوری تولید آنها در کشور وجود دارد ولی بنا به هر دلیلی عدم واردات آنها برای کشور مشکلاتی را به وجود می‌آورد. راهکار رفع تحریم‌ها برای این دسته از کالاها و خدمات شامل موارد زیر است:

بررسی و شناسایی علت عدم تولید داخلی این کالاها یا دلیل عدم استقبال متقاضی برای خرید آنها یا یافتن دیگر دلایل مانند عدم برخورداری از کیفیت مورد انتظار. راهکار متناسب با علل بررسی شده در بخش قبل که عمدتاً با حمایت از تولیدکنندگان داخلی برای تولید انبوه و بالا بردن کیفیت پس از مطالعات آسیب‌شناسانه توسط دانشگاه و پژوهشگران و همچنین ایجاد سازوکار مناسب برای دعوت از کارآفرینان و سرمایه‌گذاران به جهت ورود به این صنوف می‌باشد.

آن دسته از کالا و خدماتی که علم و فناوری آن در کشور وجود ندارد و عدم واردات آن‌ها برای کشور پیامدهای سنگینی داشته و کشور و جامعه را به مشکل می‌اندازد؛ توسط سیستمی متمرکز و راهبر به دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی اعلام شده تا به جای انجام پژوهش‌های عمدتاً غیرکاربردی یا کم‌اهمیت و گاهی بدون هدف در کشور، پژوهش‌ها به سمت تولید علم کاربردی تولید کالا و خدمات تحریمی سوق پیدا کند تا کشور را به استقلال واقعی نزدیک کرده و اصل قانون اساسی مبنی بر عدم سیطره بیگانه تحقق‌پذیر گردد. علاوه بر این نیاز است که از این پژوهش‌ها حمایت ویژه شده و به محض تولید

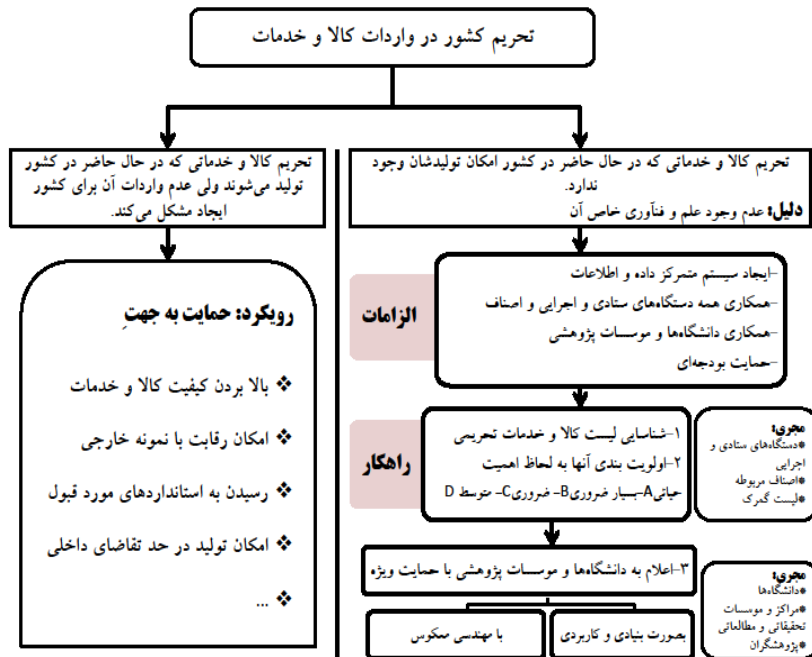
علم نظری وارد مرحله علم کاربردی و سپس وارد مرحله تجاری‌سازی و تولید انبوه گردد.

در این بخش پژوهشگران با استفاده از مهندسی معکوس (در کوتاه مدت) و روش‌های پژوهش‌های بنیادی (در بلندمدت) می‌توانند به علم و فناوری تولید کالاها و خدمات اساسی که مورد تحریم هستیم، دست پیدا کنند و با حمایت‌های دولتی و بخش خصوصی وارد مرحله تجاری‌سازی و تولید انبوه گردد.

اجرای این خط‌مشی شرایطی را فراهم می‌نماید که اقتصادی مقاومتی به جهاد علمی در کشور پیوند خورده و اولین گام اساسی برای استحکام بخشی به ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی ایران برداشته خواهد شد. به طور کلی نتایج و ثمرات اجرای این خط‌مشی به قرار زیر است:

- کشور از بخشی بزرگی از تحریم‌های اقتصادی خارج می‌شود.
- بزرگ‌ترین گام در راه استقلال حقیقی کشور برداشته می‌شود.
- این مسیر بر اساس دستورات اسلام بوده و به یک اصل از اصول قانون اساسی با عنوان «عدم سیطره بیگانه» جامه‌ی عمل می‌پوشاند.
- به معنای واقعی یک جهاد اقتصادی رُخ خواهد داد.
- پیوند واقعی بین اقتصاد مقاومتی و جهاد علمی عینیت می‌یابد.
- اولین گام اساسی برای استحکام بخشی به ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی ایران برداشته می‌شود.
- کشور یکی از بزرگ‌ترین تجربه‌های عملیاتی را در زمینه چگونگی تبدیل تهدید به فرصت کسب می‌کند.

لازم به ذکر است انسجام و راهبری متمرکز در این خط‌مشی و استفاده از نظام آمار و اطلاعات قوی و مستندسازی در چارچوب مدیریت دانش در کشور و همکاری همه دستگاه‌ها، دانشگاه‌ها، موسسات پژوهشی از الزامات اولیه این رویکرد در این پژوهش است. در شکل (۱) مدل مفهومی اجرای این خط‌مشی نمایش داده شده است:

شکل ۱: مدل مفهومی اجرای خط‌مشی رفع تحریم‌ها با رویکرد تبدیل تهدید به فرصت

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری

وجود ظرفیت بالای بالقوه و بالفعل علمی در کشور از یک طرف و شناسایی کالا و خدمات تحریمی ایران با تفکیک کالا و خدمات حیاتی و مهم از سوی دیگر، می‌تواند خط‌مشی رفع تحریم‌ها و تبدیل این موضوع به فرصتی بزرگ را برای کشور بدین قرار عنوان نمود: شناسایی و اولویت‌بندی کالا و خدماتی که در فهرست کالا و خدمات تحریمی هستند به ترتیب اهمیت و ضرورت توسط دستگاه‌ها و اصناف متولی و ذی‌ربط و اعلام و تفکیک لیست کالاها و خدمات اولویت‌بندی شده به دانشگاه‌ها، موسسات و مراکز پژوهشی به عنوان موضوعات پژوهشی کاربردی و اولویت‌دار؛ برای تولید علم و فناوری و آماده‌سازی برای تجاری‌سازی و تولید انبوه آنها.

با این خط‌مشی، لیست کالا و خدماتی که کشور توانایی تولید آنها را ندارد، با کمک لیست واردات گمرک و مبادی ورودی کشور قبل و بعد از وضع تحریم‌ها و همچنین از

طریق اعلام دستگاه‌ها و اصناف ذیربط شناسایی شده و به لحاظ نیاز، اهمیت و ضرورت از A (که حیاتی‌ترین کالا و خدمات وارداتی است) تا D (که کالاهای و خدمات وارداتی است که ضرورتی متوسط دارند) اولویت‌بندی می‌شوند. سپس با اعلام کالا و خدمات با درجات اهمیت بالا به دانشگاه و موسسات پژوهشی؛ تمام پژوهش‌های کشور با حمایت ویژه به سمت تولید علم و فن‌آوری کالاهای حیاتی و بسیار ضروری کشور سوق پیدا می‌نماید. در این صورت است که با اعتماد به ظرفیت بالقوه و بالای علمی کشور و اعتماد به اساتید و دانشجویان با تجربه، با انگیزه و جوان دانشگاه و پژوهشگاه‌ها، با روش‌هایی هم‌چون مهندسی معکوس و تولید علم بنیادی و تبدیل آنها به علم کاربردی، کشور با جهشی بزرگ به سمت استقلال و عدم سیطره بیگانه که در قانون اساسی کشور از اصول بسیار مهم است؛ پیش خواهد رفت.

اجرای این خط‌مشی شرایطی را فراهم می‌نماید که اقتصادی مقاومتی به جهاد علمی در کشور پیوندد خورده و اولین گام اساسی برای استحکام بخشی به ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی ایران برداشته خواهد شد.

ب- پیشنهادها

موضوعات پژوهشی زیر نیز در همین راستا برای دیگر پژوهشگران پیشنهاد می‌گردد:

- خط‌مشی و راهکار رفع تحریم‌های اقتصادی در تسهیل مبادلات نفتی ایران
- خط‌مشی و راهکار رفع تحریم‌های اقتصادی در تسهیل مبادلات مالی و بانکی ایران با دیگر کشورها
- الگوی اقتصادی کشور با تاکید بر ساختار مفهومی اقتصاد مقاومتی
- بررسی نتایج حاصل از اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در خنثی‌سازی و بی‌اثر شدن تحریم‌های اقتصادی

فهرست منابع

الف - منابع فارسی

- امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)، وصیت نامه‌ی الهی سیاسی، ۱۳۶۸
- حاج یوسفی، علی و ماهوت‌چیان، طاهره، (۱۳۶۱). تعاریف اقتصادی - اجتماعی واژه‌های برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی، تهران: سازمان برنامه و بودجه.
- حسن بیگی، ابراهیم. (۱۳۹۰). مدیریت راهبردی، تهران: سمت.
- حسینی، سید محمود. (۱۳۸۴). مدیریت راهبردی (برنامه‌ریزی، اجرا و کنترل) (پیرس، جان‌ای و رابینسون، ریچارد بی). تهران: سمت.
- دستمالچی، اصغر. (۱۳۸۴). سیاست خارجی امریکا الگو و روند (کگلی، چارلز دبلیو، ویتکف، اوجن آر). تهران.
- رضائیان، علی. (۱۳۷۹). مبانی سازمان و مدیریت، تهران: سمت.
- طوسی، محمدعلی. (۱۳۷۴). اصول مدیریت (کونتز، هارولد و دیگران). تهران: سازمان مدیریت دولتی، چاپ سوم، جلد اول.
- علی‌احمدی، علیرضا و همکاران. (۱۳۸۲). نگرش جامع بر مدیریت راهبردی، تهران: تولید دانش.
- قانون بودجه سال ۱۳۹۴ کل کشور، (۱۳۹۳). تهران: انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- کامرانیان، عباسعلی. (۱۳۸۷). جنگ نرم بررسی توطئه شیاطین علیه امت اسلامی، قم، نور قرآن و اهل بیت (ع).
- زهرانی، مصطفی. (۱۳۸۹). تحریم علیه جمهوری اسلامی ایران جایگزین جنگ یا مولفه اصلی مهار، فصلنامه روابط خارجی، سال دوم، شماره ۴.
- صمدزاده، علی. (۱۳۹۱). تحریم اقتصادی؛ تهدید هوشمند، مجله زمانه، شماره ۲۷ و ۲۸.
- فخاری، حسین و همکاران. (۱۳۹۲). بررسی اثرات تحریم‌های اقتصادی بر عملکرد شرکت‌های دانش بنیان کشور، فصلنامه سیاست علم و فناوری، سال پنجم، شماره ۳.
- کرمی، سعید. (۱۳۹۰). جهاد اقتصادی و شکست تحریم‌ها، مجله زمانه، شماره ۹۹.
- مستقیمی، بهرام و طارم‌سری، مسعود. مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، (هالستی، کی‌جی)، تهران: وزارت امور خارجه موسسه چاپ و انتشارات، (۱۹۳۵).
- ممتاز، جمشید. (۱۳۸۷). انطباق تحریم‌های اقتصادی شورای امنیت با حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشر دوستانه، فصلنامه حقوق، دوره ۳۸، شماره ۴.
- میرعمادی، طاهره. (۱۳۹۰). چارچوبی برای ارزیابی راهبردهای مقابله با تحریم از منظر نظام ملی نوآوری، فصلنامه سیاست علم و فناوری، سال سوم، شماره ۴.

- ولیزاده، اکبر. (۱۳۹۰). رهیافت‌ها و نظریه‌های کارایی تحریم در اقتصاد سیاسی بین‌المللی، فصلنامه سیاست، دوره ۴۱، شماره ۱.

ب- سایت‌ها

امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترس در: WWW.khamenei.ir

ایرانیان چگونه تحریم‌ها را دور زده‌اند؟، (۲۸ فروردین ۱۳۸۷)، قابل دسترسی در:

<http://www.asriran.com/fa/news>

تحریریه دیپلماسی ایران، (۱۳۹۲)، قابل دسترسی در: <http://www.irdiplomacy.ir>

حسین‌پور، سیدپویان، (۱۲ آبان‌ماه ۱۳۹۳)، سایه شوم شبکه‌های ماهواره‌ای بر جامعه

و خانواده ایرانی، قابل دسترسی در: <http://www.yjc.ir/fa/news>

رضایی، رضا، (۱۳۹۱)، قابل دسترسی در: <http://tahlile-rouz.blogfa.com>

<http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage>

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۳۰ قابل دسترس در: <http://maslahat.ir>

شیرزادی، رضا، (۲۳ مردادماه ۱۳۹۱)، تحریم‌های بین‌المللی ناقض حق توسعه، قابل دسترسی در:

<http://www.odvv.org/pe/blog-40>

عباسی‌فرد، زکریا، (۱۳۸۶)، قابل دسترسی در: <http://www.vista.ir>

